

Василь Деревінський (м. Київ)

Остап Луцький у визвольній боротьбі за незалежність (1918-1921)

У статті розглянуто постать українського літературного, громадсько-політичного, військового діяча, а також організатора кооперативного руху Остапа Луцького (1883–1941). Аналізується його діяльність як старшини Української Галицької Армії під час польсько-української війни 1918–1919 рр. Зокрема, його бойові будні на посаді начальника штабу 4-ої Золочівської бригади Української галицької армії та участь у дипломатичній місії Західноукраїнської Народної Республіки до польського уряду. Розкрито також роботу О. Луцького у складі Української дипломатичної місії у Польщі у 1919–1920 рр.

Ключові слова: О. Луцький, ЗУНР, УГА, Золочівська бригада, війна.

Vasyl Derevinsky

Ostap Lutsky in the liberation struggle for independence (1918-1921)

The article deals with the figure of the Ukrainian literary, public-political, military figure, as well as the organizer of the cooperative movement of Ostap Lutsk (1883–1941). His activity as an officer of the Ukrainian Galician Army during the Polish-Ukrainian War of 1918–1919 is analyzed. In particular, his fighting weekdays as Chief of Staff of the IV Zolochiv Brigade of the Ukrainian Galician Army and participation in the diplomatic mission of the Western Ukrainian People's Republic to the Polish government. The article also examines the work of O. Lutsky as part of the Ukrainian diplomatic mission in Poland in 1919–1920.

Key words: O. Lutsky, ZUNR, UGA, Zolochiv brigade, war.

В українській історії є чимало особистостей, які зробили значний внесок у розвиток української спільноти. Про багатьох з них сучасне покоління українців має незначну або не цілком правдиву інформацію. До числа таких постатей потрапив Остап Луцький. У свій час він був відомим літературним, військовим, громадсько-політичним діячем, а також чільним діячем кооперативного руху. Народився на Львівщині наприкінці XIX ст., брав участь у боротьбі за створення українського університету у Львові, був співорганізатором літературної групи «Молода муза», редагував часопис «Буковина» у Чернівцях, брав участь у виборчих компаніях депутатів тощо. З початком Першої світової війни його мобілізували в австро-угорську армію, в її лавах пройшов найбільші військові баталії східного фронту, проявив надзвичайну мужність і відвагу, отримав поважні військові нагороди. Як відомий громадсько-політичний діяч довоєнного періоду та хоробрий офіцер у 1918 р. отримав призначення виконувати функції ад'ютанта представника австрійського імператорського двору архикнязя Вільгельма Франца фон Габсбург-Лотаринзького. В складі т. зв. військової групи Вільгельма Габсбурга, до якої входив Легіон Українських Січових Стрільців, брав участь у визволенні України від більшовицької окупації, а згодом певний час перебував в Кропивницькому. З початком польсько-української війни воював у складі Української Галицької Армії (УГА), а після її закінчення був активним діячем українського кооперативного руху, Українського національно-демократичного об'єднання, обирався до польського сейму і сенату. Загинув у 1941 р. в радянському концтаборі у Котласі (Архангельська обл. Російська Федерація).

Сотник
Дієвої Армії УНР
Остап Луцький.
1920 р.

Неординарна біографія О. Луцького потребує ретельного вивчення, а тому є актуальною темою для наукових студій. Донедавна комплексного вивчення особистості О. Луцького не здійснювалося. Опублікованими були поодинокі праці¹. Суттєвим дослідницьким доробком виявилася книга «Ідея і чин Остапа Луцького»², в якій розглянуті різні грані діяльності О. Луцького. Однак книга не увібрала усіх аспектів і деталей його діяльності. Надалі залишається місце для наукового пошуку. Зважаючи на молододослідженість постаті О. Луцького підготована ця стаття. Завданням статті є висвітлити діяльність О. Луцького під час польсько-української війни 1918–1919 років.

На початку жовтня 1918 р. ад'ютант архикнязя Вільгельма Габсбурга сотник О. Луцький разом зі своїм командиром і ввіреним йому легіоном Українських Січових Стрільців розквартирувався у Чернівцях. Там він долучився до революційних подій, які розгорталися на західноукраїнських землях. О. Луцький підтримував ідею встановлення української влади в краї шляхом виступу українських частин австро-угорської армії. Він допоміг посланцю львівської Української Національної Ради та таємного військового комітету Василю Панейку зустрітися з архикнязем Вільгельмом для відправлення до Львова сотника Д. Вітовського, а згодом Легіон УСС. Зустріч відбулася орієнтовно 20 жовтня 1918 р.

Після встановлення української влади в Галичині сотник О. Луцький разом з архикнязем 9 листопада 1918 р. виїхали до Львова. Прибувши до столиці Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), О. Луцький допомагав архикнязю Вільгельму вести переговори з керівництвом республіки. Невдовзі йому було доручено забезпечити постій архикнязя в безпечному для нього місці. Утаємниченим прихистком обрали бучацький монастир. Напевне, ідею розташування В. Габсбурга у Бучачі, запропонував О. Луцький, адже він виріс недалеко від Бучача і міг бути знайомий з братією монастиря.

Полагодивши справи з укриттям архикнязя О. Луцький зголосився до Начальної команди Української Галицької Армії (УГА), щоб взяти участь у спротиві польській збройній агресії на ЗУНР. 18 грудня 1918 р. його було номіновано до звання сотника³. Службу в УГА він розпочав у 4-й Золочівській бригаді, де його невдовзі призначили начальником штабу бригади.

У час приходу О. Луцького до лав УГА, вона досить швидко набирала боєздатності. Незважаючи на безперервні виснажливі бої, УГА перетворювалася з різноманіття регулярних, напівпартизанських відділень, сотень, куренів чи груп в організаційно структуровану регулярну військову формацію. З призначенням 10 грудня 1918 р. на посаду коменданта УГА М. Омеляновича-Павленка постала вже стала вертикаль зв'язку між Начальною командою і військовими підрозділами армії. Збройні сили ЗУНР перетворилися на поважну мілітарну потугу, що нараховували на березень 1919 р. близько 130 тис. вояків.

Штаб 4-ї бригади розташовувався в Куровичах під Львовом. З березня 1919 р. осідок команди бригади перенесли ближче до лінії фронту в с. Борщовичі. Штаб розташовувався в просторому приміщенні залізничної станції. Амуніційні склади знаходилися у Винниках, Борщовичах і Задвірю.

З призначенням командиром бригади отаманом Степана Шухевичем вона перетворилася в поважну військову одиницю. Незамінним його помічником став начальник штабу бригади сотник О. Луцький. Що цікаво, під час оголошення шефом генерального штабу УГА полковником Віктором Курмановичем С. Шухевичу наказу обійняти керівництво 4-ї бригади останній заявив про самовідвід через недостатність досвіду командування бригадою. На що полковник В. Курманович зауважив, що в 4 бригаді «дуже добрий шеф штабу, який буде у всьому допомагати»⁴.

Новопризначений командир бригади отаман С. Шухевич з начальником булави (шефом штабу) бригади сотником О. Луцьким розподілили обов'язки. Останній перебирав на себе обов'язки

¹ Качор А. Остап Луцький (пам'яті визначного українського громадського діяча) / А. Качор. – Вінніпег, 1952. – 32 с.

² Муза і чин Остапа Луцького / Упорядники: Василь Деревінський, Данило Ільницький, Петро Ляшкевич, Надія Мориквас. – К.: Смолоскип, 2016. – 936 с.

³ Микитюк Д. Українська Галицька Армія. / Д. Микитюк – Вінніпег, 1960. – Т. 2. – С. 312.

⁴ Шухевич С. Спомини з УГА / С. Шухевич. – Львів: Літопис Червоної Калини, 1929. – Ч. 1. – С. 124.

керування оперативними справами частини, а С. Шухевич майже щодня їздив на фронт, аби дізнатися про потреби підрозділів та своєю присутністю і словом впливати на створення якнайліпшого настрою серед стрільців і на місці усувати недоліки.

Сотник О. Луцький докладав надзвичайно багато зусиль для організаційного і бойового злагодження бригади, вироблення бойових задач. Піклувався він також культурно-освітнім рівнем вояків, стежив за надходженням до стрільців часописів та книг. Не випадково першу стрілецьку читальню УГА заснували в розташуванні 4-ї бригади в Куровичах при станційній команді. Вів О. Луцький денник 4 бригади, який остаточно упорядкував згодом у монастирі отців Василіан у Бучачі. За невтомну працю його називали «невсипущим робітником»⁵. Незважаючи на перевантаження справами, О. Луцький завжди виглядав елегантно та підтягнуто.

О. Луцький керував бойовими операціями при допомозі оперативного відділу. Його ад'ютантом, і одночасно начальником канцелярії була четар Олена Степанів. Амуніційним референтом був сотник Курінний, відповідальним за піхотний вишкіл четар Осип Караван, інтендантом четар Мануляк, ветеринарним референтом четар Михайло Ловчий, санітарним керівником Володимир Щуровський, а потім сотник Леонід Мантуляк. Польовими духівниками були о. Іван Лучинський та о. Микола Хмільовський. На думку майора С. Шухевича, склад штабу бригади був дуже добрим, на загальні всі ці старшини були дуже «совісними робітниками», ідейними і цілою душею віддані справі.

У склад бригади входили 4 курені піхоти, а саме: 9-ий, з початку під командою сотник Чолгана, а потім під командою пор. Петра Газдайки, а як тільки він обійняв команду 7-го полку, то курінним став поручник Дмитро Блавацький. 10-ий курінь був під командою поручника Василя Метельського, 11-ий під командою сотника Сильвестра Заліпського, а після його поранення, в перших днях травня 1919 р. команду перебрав поручник Павло Іванів, а 12-им куренем командував поручник Михайло Баган.

У травні 1919 р. була зорганізована кінна скорострільна сотня під командою четаря Салька Ротенберга (єврея за національністю) і четаря Михайлова. Обслуга скорострільів їхала вся на конях, а скорострільи по одному на двокілках, тягнених одним конем. Також і стрічки з набою до скорострільів везлися на двокілках. Таку бойову частину можна було дуже легко перекидати з місця на місце в випадку нагальної потреби. До бригади належало 2 полки артилерії, один легкий, а другий тяжкий під командою сотника Петра Ляковського (наддніпрянець). Ад'ютантом полку з початку був поручник Володимир Галан, а потім четар Ткачук⁶.

4-а Золочівська бригада підпорядковувалася командуванню II корпусу УГА, яким командував полковник Мирон Тарнавський. У склад корпусу також входили 1-а бригада Українських січових стрільців, 2-а Коломийська та 3-я Бережанська. Загальна чисельність II корпусу на початку 1919 р. нараховувала близько 9 тис. вояків, з яких близько 3 тисяч бійців перебувало в складі 4 бригади. Шефом штабу 1-ї бригади УСС служив брат О. Луцького сотник Мирон Луцький.

Після залишення українськими військами Львова лінія українсько-польського фронту проходила від Тісно на південному заході до Хирова і, минаючи Перемишль, до Львова, далі обходила місто, і йшла до Яворова та повз Любачів на Раву-Руську і Белз, дотикалась до позицій Дієвої Армії УНР на Холмщині. Під контролем II корпусу знаходилася ділянка фронту, що обходила Львів з півдня на північ від с. Басівка до Брюховичів. Відтак 4-а Золочівська бригада дислокувалась по лінії від с. Грибович Великий через Малехів, Ляшки, Сороки, Кривчиці, Чортківську скалу аж до Пасік. Довжина фронту бригади простягалася на 30 км.

Сотник О. Луцький як начальний штабу 4-а бригади брав дієву участь у наступальних і оборонних боях під Львовом. На початку січня 1919 р. його бригада активно діяла в ході другої великої наступальної операції українських підрозділів на польський гарнізон Львова. Розвиваючи наступ зі сходу Львова, УГА підійшла аж до його передмістя. Здобути місто виявилось не під силу через недостачу піхотних підрозділів та

⁵ *Гайдучок Степан*: Воєнні спомини / уклад. і авт. передм. О. Вацеба, Б. Якимович. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – С. 17.

⁶ *Микитюк Д.* Українська Галицька Армія / Д. Микитюк. – Вінніпег, 1958. – Т. 1. – С. 92-93.

важкої артилерії. Проте періодичні атаки та стан облоги давався взнаки населенню міста та польській залозі, оскільки українські війська були віддалені лише на 5 кілометрів від центру міста. Зачіпні бої українських підрозділів, недостача харчів, води й світла доволі дошкульно впливали на обороноздатність поляків. В листі до «Командування сходу» польської армії від президії Тимчасового комітету Львова за підписами графа Окарбка, доктора Стесловіча і Обірка від 5 січня 1919 р. йшлося про безнадійність подальшої боротьби. Тоді ж начальник генерального штабу у Варшаві генерал С. Шептицький вимагав заключити впродовж двох тижнів перемир'я з українцями. Бої не припинилися через відмову командуючого східним фронтом генерала Т. Розвадовського піти на підписання перемир'я.

У цій ситуації Головна команда УГА розробила блискучий план з розгрому польського військового контингенту Львова шляхом блокування залізниці Перемишль-Львів, по якій до міста доставлялись нові військові підрозділи, зброя, харчі. В середині лютого 1919 р. розпочалася широкомасштабна операція і невдовзі Львів виявився цілком заблокованим. 4-а бригада брала участь в атаках на польські позиції у Львові. Особливо велику кількість втрат поніс XI курінь на Збоїську 25 лютого, які сягнули 80 ранених та 11 вбитих вояків.

Про плачевне становище польських військ у Львові пише Ю. Сопотницький: «Польські війська, окруженні в обсягу Львів-Городок-Любінь Великий, втратили зовсім свободу діяння. Брак довозу воєнного матеріалу та поживи ставив залогу та мешканців Львова з дня на день у щораз важче положення, яке створювало дійсно грізну небезпеку виголодження та втрати столиці з усіма її наслідками – політичними, оперативними й моральними»⁷.

Коли доля польської залози була фактично вирішеною у розгортання подій втрутилась Антанта, зажадавши від української сторони припинити бойові дії і розблокувати в'їзд до міста. Щоб не втратити підтримку з боку Антанти, українське командування погодилося на перемир'я. Однак умови, які висунули представники Антанти на чолі з французьким генералом Бартоломі не відповідали інтересам ЗУНР, оскільки змушували віддати полякам значну частину тери-

торії держави включно зі Львом і Дрогобицьким нафтовим басейном. Крім того, польська армія використала затишшя на фронті для перегрупування військ та завезення у блокований Львів під прикриттям Місії Антанти зброї та амуніції.

Керівництво ЗУНР зрозуміло, що марно сподіватись на безстороннє сприяння місії Антанти у налагодженні українсько-польського порозуміння, оскільки «миротворці» явно виявляли прихильність до польської сторони. Щоб не дати польським військам остаточно оговтатись, українські підрозділи на початку березня перейшли в новий наступ. На цей раз командування допустило непоправних прорахунків: не дозволило підрозділам розвинути наступ у сторону Перемишля та розпоширило ударне угруповання військ. Бездіяльно стояв під Львовом II корпус. Командир корпусу полковник М. Тарновський двічі не зумів скористатися сприятливими обставинами. Вперше нагода випала 5 березня, коли в результаті артобстрілу польських позицій українською артилерією вибухнув склад зброї, де зберігалось 600 тис. піхотних та 15 тис. гарматних набоїв. Вибух викликав цілковиту паніку польського гарнізону, яка переросла в панічну втечу. Командир 4-ї Золочівської бригади С. Шухевич запропонував полковнику М. Тарнавському вдарити на Львів, але той не погодився скористатися цією нагодою.

8-9 березня 1919 р. випав другий шанс провести успішну атаку на Львів, коли майже вся польська залоза вийшла з міста аж під Городок для прориву кільця оточення. На жаль, М. Тарнавський не скористався й цією можливістю. С. Шухевич наводить у своїх споминах розмову з майором польського генерального штабу, графом Коритовським, який дивувався, чому двічі не було використано нагоди для штурму. На думку Коритовського, українські війська в обох випадках могли здобути Львів майже без бою⁸.

Прорахунки українського командування дозволили польським військам відкинути українські підрозділи від залізниці Перемишль-Львів та розірвати перстень оточення Львова. Невдача лютнево-березневої кампанії негативно позначилася на боєздатності українських військ та подальшому ходу війни. УГА перейшла до активної оборони, а польські війська поступово нарощували натиск. З кінця березня 1919 р. дедалі

⁷ Сопотницький Ю. Кампанія польсько-українська / Ю. Сопотницький. – Львів, 1921. – С. 117.

⁸ Шановський Л. Українська армія в боротьбі за державність / Л. Шановський. – Мюнхен, 1958. – С. 133.

активніше атакували. Значні втрати понесла бригада О. Луцького. В ході бою на Динамітмагазині близько 29 березня втрати сягали до 50 поранених. Переважно їх поніс І-й бережанський курінь⁹.

Напруженими для начальника штабу 4-ї Золочівської бригади сотника О. Луцького виявилися період жорстоких боїв на підступах до Львова в середині квітня 1919 р. Поляки активізували спроби прориву фронту. Пізно у вечорі 14 квітня отаман С. Шухевич із сотником О. Луцьким, зауваживши дуже густу мряку, звернули увагу курінних команд на небезпеки ймовірної атаки поляків під її прикриттям. Наказали посилити чисельність вартових і пішли на відпочинок, який у сотника О. Луцького обмежувався до кількогоднинного дрімання на ліжку, бо зазвичай цілісіньку ніч постійно кликали до телефону.

Скориставшись густою мрякою, польські підрозділи в ніч на 15 квітня атакували бойову лінію XII куреня Золочівської бригади та захопили Чортківську скалу. Заразом їм вдалося відкинути українські підрозділи з Лисиничів та Винник. На другий день відбувся протинаступ куренів 4 бригади, в ході якого відбили Винники й Чортківську скалу. Проте закріпитись на відвойованих позиціях не вдалося, бо різниця сил між польськими і українськими підрозділами становила чотири до одного. Втрата стратегічно важливої Чортківської скали, яка домінувала над рівниною, що тягнеться від залізничного шляху Львів-Красне на південь мала далекосяжні негативні наслідки. Крім втрати опорного пункту, серед вояків почала втрачатись віра в перемогу. 20 квітня полякали спробували атакувати в районі с. Чижки, однак були зупинені з великими втратами ІХ куренем Золочівської бригади під командуванням поручника П. Газдайки та батареєю 4-го гарматного полку бригади.

Періодичні атаки на українські позиції під Львовом завершилися потужним ударом польських військ на 4 бригаду з 28 на 29 квітня 1919 р. Під наступом переважаючих польських військ, що супроводжувався шквальним вогнем артилерії та атаками з повітря численних авіаескадр, бригада в кривавих оборонних боях за Чижки, Підбірці, Миклашів, Пруси, Сороки відступала. Штаб бригади відійшов до Задвіря, де

розташувався у кімнаті невеликого будинку біля залізничної станції. Уночі з 29 на 30 квітня ніхто не спав. Гінцями розсилали на всі сторони накази, аби згуртувати розпорочених стрільців. Було визначено місця збірки для кожного куреня. Впорядковано обози, які повідбивалися від своїх підрозділів. За цими турботами командування бригади протягом дня навіть не мало часу для того щоб поїсти.

30 квітня вирішили відбити втрачені позиції. Вночі з 30 квітня на 1 травня сотник О. Луцький виготовив план контрнаступу на 2 травня і негайно розіслав відповідні накази по куренях. 9 курінь мав зайняти добровільно полишені становища в Чижках, Підбірцях, Унтербергені і Миклашові. 10 та 11 курінні мали відбити Пиколовичі, Пруси, Сороки, Жидатичі, по можливості також Ляшки, Дубляни і Михайлівщину. 2 травня розпочався контрнаступ. Вдалося визволити Підберізці, Миклашів, Пикуловичі, за що отримали подяку від командування. Далі просунутися не вдалося. В результаті фронт відкотився настільки далеко, що польська залога Львова вже могла не турбуватися загрозою обстрілів міста з боку української артилерії.

Невдачі вели до погіршення становища УГА, падав бойовий дух, посилювалось дезертирство, зменшувалась чисельність військ. На середину квітня 1919 р. бойовий склад армії нараховував близько 38 тис. осіб. Враховуючи значну протяжність фронту, виходило, що на один його кілометр було тільки 123 вояків, трохи більше, як 2 скоростріли й менше як 1 гармата. Втримати такими силами фронт армії, яка недоотримувала резерви було неможливо. Крім того, навіть такі незначні сили довелося розпорочувати, укріплюючи східні кордони, до яких відтіснивши Дієву Армію УНР наближалися російсько-більшовицькі війська.

Ситуація стала катастрофічною, коли поляки всупереч домовленістю з Антантою надіслали не проти більшовиків, а на український фронт сформовану та озброєну у Франції з польських полонених армію генерала Ю. Галлера. Загалом чисельність польських військ сконцентрованих на початку травня 1919 р. проти української армії склала понад 84 тис. осіб.

⁹ Гайдукевич С. Слідами санітарної служби в 4 золочівській бригаді / С. Гайдукевич // Літопис Червоної Калини. – 1930. – Ч. 3. – С. 14.

15 травня 1919 р. польські війська вдарили на північні та південні ділянки українського фронту, примусивши частини відступити на схід. II корпус, який дислокувався у центральній частині фронту не зазнав атаки, оскільки польський штаб планував фланговими ударами оточити УГА і примусити її капітулювати. Враховуючи відступ I корпусу, який вів бої на півночі, і II корпусу, що боронився на півдні, частини II корпусу також були змушені без бойових зіткнень відходити. Разом з корпусом відступала 4-а бригада.

Ускладнив ситуацію неочікуваний ультиматум румунського уряду, який вимагав звільнити залізничний шлях Хриплин-Делятин, оскільки він начебто був потрібний для операцій румунських військ проти угорських більшовиків. Ініціював надсилання ультиматуму 20 травня 1919 р. представник французький військ у Бухаресті – генерал Франше д'Есперей¹⁰. Щоб не вступати в новий конфлікт українське керівництво погодилося евакувати свої адміністративні і військові структури. Зі вступом румунських військ в південно-східні повіти Галичини, уряд і армія змушені були спішно переправитися на лівий берег Дністра. Відступити зі своєї тимчасової столиці – міста Станіславова, втратити велику кількість державного і військового майна, яке зберігалося в цьому районі, як найбільш захищеному.

Під тиском переважаючих сил польської армії українські підрозділи відступали на схід. 4-а Золочівська бригада відходила через Глинене, Дунаїв, Бережани, Підгайці на Чортків. Під час оборонних боїв командування УГА намагалося заключити перемир'я з польською стороною, але командуючий польськими військами генерал Ю. Галлер вимагав лише капітуляції. Польське керівництво відмовилося припинити наступ навіть на вимогу Антанти, зокрема Англії та США, які протестували проти використання армії Ю. Галлера супроти українських військ.

На початку червня УГА опинилася в трикутнику між річками Дністер, Збруч та залізницею Чортків-Гусятин. Армія зайняла майже кругову оборону, оскільки була оточена польськими, румунськими і більшовицькими військами. Лише

на сході контактувала із Дієвою Армією УНР, яка контролювала невелику територію навколо Кам'янець-Подільського.

Підрозділи 4-ої бригади розташувалися в с. Заліссі на південний-схід від Чорткова. Скориставшись перепочинком, начальник штабу бригади О. Луцький взявся за наведення належного ладу у бригаді. Виконував наказ Начальної команди УГА з упорядкування обозу бригади щодо відкомандирування до інших підрозділів зайвих підвод і возів.

Перегрупувавши сили, УГА 7 червня 1919 р. розпочинає широкомасштабний наступ. Командування УГА сподівалося за допомогою швидких наступальних ударів вийти в район Лавочного-Стрия, щоб налагодити зв'язок з прихильними до ЗУНР Чехословаччиною та Угорщиною. Більше того, отримати в Лавочному надіслані Чехословаччиною 5 млн рушничних і кілька тисяч гарматних набоїв, брак яких відчувала армія. Планувалося збільшити чисельність армії як за рахунок частин, які були інтерновані в Чехословаччині, так і шляхом мобілізації. В результаті успішної офензиви українське командування сподівалося отримати підтримку від Антанти, оскільки запропонований Антантою новий план врегулювання польсько-українського конфлікту був вже вигідний українській стороні.

Наступ УГА, що увійшов в історію під назвою Чортківська офензива вважають найбільш успішною військовою операцією армії під час польсько-української війни та взагалі Визвольних змагань 1917–1921 рр. Адже поступаючись в рази противнику у живій силі, озброєнні, бронетехніці та артилерії, постачанні набоями УГА змогла в низці боїв розбити ворога, заставивши його панічно втікати майже впродовж трьох тижнів. Катастрофічно швидко падав бойовий дух у польських вояків. Компартія Польщі звернулася до солдат з листівкою, де йшлося: «Війна з українцями – це війна польських поміщиків з українськими селянами, які хочуть одержати землю на якій упродовж віків вони працювали на дармоїдів-поміщиків»¹¹.

УГА вдалося блискавично визволити Чортків, Тереховлю, Тернопіль, Бучач, Бережани,

¹⁰ Шанковський Л. Українська Армія в боротьбі за державність / Л. Шанковський. – Мюнхен, 1958. – С. 152.

¹¹ Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України., 1995. – С. 201.

Підкамінь, Золочів, Рогатин, Бурштин. Перед наступом війська утримували територію 35 на 35 кілометрів, а в останній день офензиви перебували вже за 150 км від вихідної точки, обіймаючи фронт шириною 160 км. Себто, щодня орієнтовно посувалися з боями на 7,5 км і готувались визволити Львів, до якого залишилось якихось 40 км¹².

Окремі підрозділи 4-ї бригади брали участь у прориві польського фронту, а вся бригада певний час рухалася як резерв в напрямку Швайківців – Копичинці, перейшла Сухостав, а 11 червня перебувала в Кобиловолоках. Біля Янова відбувся успішний бій за розвитком якого стежив О. Луцький з оперативним штабом бригади. Пораненими виявилось 20 вояків, одного поручника похоронили в Теревовлі. В результаті бою було відкинуто поляків з Підгайчик, що дало можливість рухатись на Теревовлю. Дорогою бригада проводила мобілізацію новобранців, які обладінені переможним походом УГА масово зголошувалися до війська. Навіть через брак зброї, амуніції та обмундирування не всіх охочих можна було взяти до лав армії.

З 13 на 14 червня бригада ночувала в Струсові, наступну ніч у Ладичині, далі Луці. Пізньою ніччю 16 червня бригада перейшла через Тернопіль і без боїв йшла аж під Поморяни¹³. Тут відбувся напружений переможний бій з поляками. Більше сотні вояків отримало поранення. 24 червня бригада знову ринулась у бій, визволила Гологору і пануючі висотки на захід від населеного пункту, здобувши одну гармату, 5 скорострільів та полонених.

Атаки підрозділів УГА завдали ворогові дошкульних втрат. За період Чортківської офензиви поляки недорахувались 2121 вояка, з яких 156 було вбито, 222 полонено і 1743 поранено. Командуючий польськими військами генерал Ю. Галлер без зупину надсилав до столиці благальні телеграми, лякав непередбачуваними наслідками, коли не отримає допомоги. Врешті вона надійшла. 27 червня в Галичину навіть прибув керівник Польської держави Ю. Пілсудський.

Недостача набоїв та перевтома бійців спричинились до затримання просування Галицької армії. На 26 червня фронт проходив по лінії

Броди–Олеськ–Белзець–Гологори–Перемишляни–Стратин–Княгиничі–Букачівці–Дністер. Ворог сконцентрував на цій лінії значні свіжі сили, що нараховували понад 6 дивізій.

Вже 26 червня польські війська розпочинають зачіпні бої по всій лінії фронту. Значний удар ворог сконцентрував на відтинок фронту II корпусу УГА. Завзяті оборонні бої вела 4-а Зборівська бригада під Гологороми впродовж двох днів. Вона особливо непохитно утримувала свою ділянку фронту. Змушена була відійти лише після наказу Начальної Команди, яка з огляду на відсутність набоїв, видала наказ до загального відступу. Дводенні завязаті бої під Гологороми виявилися останніми великими боями, в яких брав участь О. Луцький.

Після цих боїв УГА організовано відходила, проте відстрілюватись від ворога вже фактично не було чим. Тому на початку липня армія знову опинилася між Стрипою і Збручем. 14 липня 1919 р. в Начальній Команді УГА відбулася нарада за участю Головного отамана УНР С. Петлюри, членів Директорії, Диктатора Є. Петрушевича, генерала М. Тарнавського і полковника А. Шаманека щодо майбутнього УГА. Проглядалися такі перспективи: розпочати переговори з поляками і добитися збереження за УГА тієї території, на якій вона перебувала. Друге – перейти річку Збруч і об'єднатися з Дієвою Армією УНР у війні проти більшовиків. Третє – порозумітися з більшовиками. Четверте, що відкидалося категорично – капітулювати.

Вже в день проведення наради до поляків вислали делегацію в складі отамана С. Шухевича та сотників О. Луцького та Р. Гузара. Під час підготовки для делегації документів приїхав Головний отаман С. Петлюра. Він надав голові делегації отаману С. Шухевичу окремого листа до польського командування у Львові і сказав, аби виразно зазначали, що місія має листа-уповноваження також і від нього, і що делегація уважається рівночасно висланою також ним. Листа-уповноваження для місії від Начальної команди УГА підписали Диктатор Є. Петрушевич, генерал-четар М. Тарнавський та полковник А. Шаманек. Для провадження своєї діяльності делегація отримала необмежені в часі повноваження.

¹² Шанковський Л. Українська Армія в боротьбі за державність / Л. Шанковський. – Мюнхен, 1958. – С. 158.

¹³ Гакстен І. Фрагмент з Чортківської офензиви / І. Гакстен // Літопис Червоної Калини. – 1937. – № 4. – С. 2.

Перед місією було поставлено завдання добитися від поляків перемир'я і встановлення демаркаційної лінії. За сприятливих обставин парламентарі мали обстоювати т.зв. лінію Дельвіга, що була визначена між делегаціями УНР та Польщі 16 червня 1919 р. по лінії від Заліщиків рікою Серет, через Тернопіль, Острів, далі Золотою Липою до Дністра й Дністром до румунського кордону. На момент укладання угоди успішно відбувалася Чортківська офензива, УГА просунулася набагато далі визначеної лінії, – тому керівництво ЗУНР не погодилось з умовами. За нової ситуації все ж вирішили вдатися до визнання домовленості між УНР і Польщею. В разі, коли польська сторона відкине цю пропозицію, і взагалі вимагатиме переходу УГА за Збруч – то парламентарі мали добиватися запевнення в тому, що поляки не будуть переслідувати армію далі за Збручем.

Отримавши в резиденції диктатора, що на той час розміщувалась у Борщеві (нині Тернопільська область), 20 тис. корон на різні витрати, члени делегації в складі отаман С. Шухевича та сотника Р. Гузара на найкращому авто Начальної команди УГА вирушили в дорогу. Опівночі прибули до Чорткова, де до них долучився О. Луцький. Разом з командуванням 4 бригади відійшли з міста, чекаючи на повідомлення парламентаря до польського війська поручника Бондара про безпечний виїзд місії. Не дочекавшись повернення парламентаря 15 липня самі виїхали в сторону Чорткова. До вечора вдалося пробитися до міста, де були затримані польськими військовими. Невдовзі у супроводі майора польського генерального штабу Коритовського вирушили до командування Галицько-волинського фронту польської армії у Львові. Однак їхали не найкоротшим шляхом, а через Станіслав. Члени делегації зрозуміли, що Коритовський вибрав окружну дорогу аби вони приїхали до Львова вже після того як польська армія захопить всю Галичину, аби делегацію поставити перед доконаним фактом.

Українську делегацію 17 липня прийняв шеф штабу командування польського фронту полковник Е. Кесллер. Вислухавши членів делегації, він заявив, що польська армія дійшла вже до річки Збруч. Щодо встановлення розмежування по лінії Дельвіга мав проконсультуватися з Вар-

шавою, хоча відмітив, що є проти проведення такого розмежування. На цьому аудієнція закінчилася і членів делегації розмістили в Краківському готелі в окремих кімнатах під вартою і змусили очікувати відповіді польського уряду. З Варшави не поспішали з відповіддю, тому О. Луцький відвідав польську штаб-квартиру у Львів, але конкретної інформації щодо подальшого перебігу переговорів не отримав.

Головний отаман УНР С. Петлюра, через відсутність повідомлень від надісланої місії, 20 липня 1919 р. висилає нову делегацію парламентарів до Польщі, оскільки конче необхідною стояла потреба припинення війни на два фронти, проти поляків та більшовиків. З прибуттям нової делегації, обидві місії погодилися вести всі справи як спільна українська військова делегація. 23 липня відбулося остаточне узгодження складу делегації. Отамана С. Шухевича змінив інший делегат від ЗУНР Семен Магальяс.

Начальна команда УГА видала за підписом Начального вождя військ УГА генерал-четаря М. Тарнавського та начальника штабу УГА полковника А. Шаманека наказ ч. 4119 про призначення представників делегації від ЗУНР і їхні завдання. В ньому зазначалося: «вести переговори з делегатами Начальної команди польської армії про завішення оружжя, установаження демаркаційної лінії, виміну полонених і інтернованих та в інших справах військового характеру в злучі з заступниками Отамана Петлюри»¹⁴.

Загальний склад делегації був наступним: полковник генштабу П. Ліпка – голова, сотники П. Мшанецький, М. Рудський – представники Дієвої Армії УНР, а сотники Р. Гузар, О. Луцький, С. Магальяс – УГА. Головним завданням делегації було припинити наступ польської армії на Збруч і домагатися бази для галицької армії на терені Галичини, а також підготувати умови для спільних операцій з польською армією проти більшовиків. Домовитись про те, що майбутнє Галичини мають вирішити держави Антанти.

Крім того, цій же делегації поставлено завдання: 1) вести переговори з державами, які зацікавлені в боротьбі з більшовиками, про «умови, за яких УНР мала би можливість продовжувати спільну боротьбу проти більшовиків, користуючись допомогою цих держав»; 2) також

¹⁴ Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році / М. Капустянський. – Мюнхен, 1946. – Ч. 3. – С. 140.

просити представників Антанти взяти під свій захист українське населення в районах, занятих поляками; 3) просити у представників Антанти санітарної допомоги; 4) домагатися забезпечення вільного транзиту різних товарів із-за кордону в Україну, через територію Польщі¹⁵.

Тобто, об'єднана військова делегація мала велику кількість завдань, які зводились до найголовнішого – ліквідації блокади кордонів України і отримання допомоги.

Члени делегації перебували у Львові, де мешкали у Краківському готелі. Польські військові і жандарми встановили тотальний контроль над пересуванням, спілкуванням та листуванням членів української делегації. Скажімо, коли до парламентарів приходили українські громадян, котрі хотіли отримати інформацію про своїх рідних, які служили в УГА чи в уряді ЗУНР при розмовах завжди були офіцери польської польової жандармерії. За свідченням С. Магальяса, коли він у супроводі польського офіцера зайшов до помешкання своєї родини за новою білизною, то конвоїр «кожну штуку білля розклав і стріпнув»¹⁶.

Польська сторона затягувала із проведенням переговорів, проявляла непоступливість. Очевидно, сподіваючись на послаблення і так ненадійних позицій УНР. Перемовини активізувались в десятих числах серпня. На той час українських парламентарів перевезли зі Львова під Варшаву до Дебліна. Поляків у переговорах представляли генерал-поручник Тшаска-Дуська – голова, капітан генерального штабу Відман та поручники Бернацький, Голядник, Вельovejський.

В результаті переговорів 1 вересня 1919 р. підписано договір про перемир'я між українською і польською арміями. Тимчасова лінія розмежування між ними визначили вздовж р. Збруч до Волочиська та далі через Базалію, Слауту, Олевськ до Мозиря, залишаючи всі ці місцевості, крім Волочиська, під польським контролем. Завдяки домовленості вдалося убезпечитись від другого фронту та отримати ймовірний прихисток в разі поразки у війні з більшовиками.

Після підписання перемир'я О. Луцький залишився з українською військовою делегацією у Польщі для продовження подальших розмов про порядок устійнення перемир'я та спільну боротьбу з більшовиками. 9 листопада українська делегація заключила з польськими представниками угоду про продовження перемир'я, про що полковник О. Данильчук та сотник О. Луцький проінформували українське командування.

Зі створенням на початку грудня 1919 р. військової секції при Українській дипломатичній місії у Польщі О. Луцького ввели до її складу, на посаду старшини до доручень. Начальником секції призначили генерала М. Юнаківа. На секцію покладалось завдання керувати всіма справами організації на території Польщі з українських військовополонених та добровольців українські регулярні частини; організувати матеріальну та моральну допомогу полоненим та інтернованим у Польщі; брати участь у розробці проектів та укладанні військових конвенцій між урядами УНР та Польщі; проводити військові експертизи для потреб Української дипломатичної місії; а також погоджувати різні питання військового характеру¹⁷. Польська влада зобов'язувалась допомагати цій діяльності. Таким чином Польща виявилась єдиною країною, що надавала практичну допомогу для відродження української мілітарної потуги для війни з більшовиками.

Після призначення наприкінці січня 1920 р. генерал-поручника В. Зелінського замість генерала М. Юнаківа відбулася реорганізація військової секції. Згідно нового штатного розкладу секція поділялася на чотири реферантури. Встановлювалася реферантура господарських справ, організаційна, політична та в справах полонених. О. Луцького призначили на посаду помічника референта до реферантури з політичних справ. Очолив реферантуру полковник О. Данильчук.

Основним завданням політичної реферантури було підтримувати зв'язок з військовими представниками зарубіжних країн у Польщі та українськими військовими місіями за кордоном. Крім того, цей підрозділ займався збором всіх

¹⁵ Там само. – С. 138.

¹⁶ *Магальяс С.* Із недрукованих спогадів сотника УГА Семена Магальяса / С. Магальяс // Микитюк Д. Українська Галицька Армія. – Вінніпег, 1976. – Т. 5. – С. 61.

¹⁷ *Руккас А., Ковальчук М.* Діяльність військової секції при українській дипломатичній місії у Варшаві (грудень 1919 – липень 1920) / А. Руккас, М. Ковальчук // Київська старовина. – 2003. – № 5. – С. 130.

політичних відомостей про Україну та доступної інформації про польську армію, а також розглядав заяви осіб, котрі бажали вступити до лав українського війська¹⁸.

Завдяки діяльності секції створено збірний пункт для формування українських частин у Ланцуті, у Бересті сформовано 6 стрілецьку дивізію на чолі з полковником М. Безручко, у Кам'янець-Подільському формувалась 4 стрілецька бригада полковника М. Шаповала, реорганізована у 2 стрілецьку дивізію полковника О. Удовенка та створено школу жандармерії тощо. Проводилась значна робота із забезпечення українських підрозділів всім необхідним озброєнням, спорядженням та харчовим забезпеченням. Працівники політичної реферантури встановили зв'язки з низкою закордонних представників. Зокрема налагодили співпрацю з японським аташе у Варшаві Кан Ямавакі. Встановлено українсько-бельгійські контакти. До Брюсселю виїхала українська військова Місія на чолі з генералом О. Осецьким¹⁹.

Важливу увагу військова секція надавала культурно-освітній роботі в таборах інтернування українських військових у Польщі. Підвищенню освітнього рівня вояків, поширенню національної свідомості серед них було запорукою високого бойового духу в їхніх лавах. Для налагодження культурно-освітньої діяльності у розташуванні підрозділів 6 стрілецької дивізії М. Безручка у Бересті було відкомандировано сотників О. Луцького та Г. Дреченка.

Восени 1920 р. сотник О. Луцький виконував обов'язки булавного старшини для доручень при 3-му генерал-квартирмейстрі Генерального штабу Дієвої армії УНР. 3-тє генерал-квартирмейство займалося створенням військових шкіл всіх родів зброї, розробляло організаційні норми їхньої діяльності та взагалі опікувалося становищем військової освіти в армії. Очолив відомство генерал-хорунжий М. Капустянський. Він наполегливо працював в напрямку поглиблення військової освіти для військовослужбовців, так

і населення. Проводились роботи зі створення інструкторської школи піхотних підстаршин, курсів для старшин генштабу, що планували перетворити в академію генштабу. Такі починання знаходили підтримку керівництва Української держави На початку осені 1920 р. вийшло кілька розпоряджень Головного отамана С. Петлюри у справах налагодження системної роботи військової освітньої сфери. Передбачалось скласти план видання військово-навчальної літератури, а відтак наголошувалося на необхідності якомога швидше скласти список відповідних підручників²⁰. Сотнику О. Луцькому було доручено, зокрема, знайти фахівців, які зможуть підготувати підручники для українських військових шкіл. Виконуючи це завдання, О. Луцький спілкувався з багатьма українськими військовиками, а також тими, хто відійшов від служби і мешкав у Галичині чи у Польщі. Так, на початку жовтня 1920 р. він доповів керівництву, що львівський гурток колишніх січових стрільців на чолі з сотником В. Кучабським готовий взятися до перекладу військової літератури для майбутніх курсів штабних старшин армії УНР²¹.

Після підписання Польщею перемир'я з більшовицькою Росією, українські війська докладали надзусилля для утримання своїх позицій. Однак переважаючі сили ворога змусили їх відступити на контрольовану польською армією територію. Недавні союзники примусили українські підрозділи скласти зброю, після чого роззброєних офіцерів та вояків відправили в табори для інтернованих.

Розуміючи неможливість розгортання збройної боротьби з більшовицьким режимом знекровленої і виснаженої регулярної української армії, яка знаходилася за дротами таборів для інтернованих сотник О. Луцький звільняється з військової служби. Якийсь час проживає в Рожневі біля Косова (сучасна Івано-Франківська область), а весною перебирається до Волі Довголуцької на Стрийщину (нині Львівська область), де купує за гроші маминого спадку невеликий фільварок.

¹⁸ Руккас А., Ковальчук М. Діяльність військової секції при українській дипломатичній місії у Варшаві (грудень 1919 – липень 1920) // Київська старовина. – 2003. – № 5. – С. 139.

¹⁹ Там само. – С. 152.

²⁰ Ковальчук М. Генерал Микола Капустянський: (1881–1969) / М. Ковальчук. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 53

²¹ Ковальчук М. На чолі Січових Стрільців. Військово-політична діяльність Євгена Коновальця в 1917–1921 рр. / М. Ковальчук – К.: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2010. – С. 170.

Постать О. Луцького варто відносити до когорти визначних старшин української армії періоду Української революції 1917–1921 рр. Бойовий досвід здобутий на фронтах Першої світової війни знадобився йому на посаді начальника штабу 4-ї Золочівської бригади УГА. Завдяки його діяльності бригада зберігала боєздатність і ефективно діяла в найважливіших боях польсько-української війни 1918–1919 рр. Бойовий шлях 4-ої бригади вдалося реконструювати у цій статті. Також важливим був внесок О. Луцького у відстоювання права українського народу на самовизначеність у складі дипломатичної місії ЗУНР.

References

- Gaidukevych, S. (1930) Slidamy sanitarnoi sluzhby v 4 zolochivskii brygadi. *Litopys Chervonoi kalyny*, 3, 12–16 [in Ukrainian].
- Gaksten, I. (1937) Fragment z Chortkivskoi ofenzyvy. *Litopys Chervonoi kalyny*, 4, 2–8 [in Ukrainian].
- Derevynskiy, V., Ilnytskyi, D., Liashkevych, P., Morekvas, N. Yakymovych (Comp.). (2016) *Muza i chyn Ostopa Lutskogo*. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
- Kapustynskiy, M. (1946) Pokhid ukrainskykh armii na Kyiv-Odasu v 1919 rotsi (3 vols). Myunkhen [in Ukrainian].
- Kachor, A. (1952) *Ostap Lytskyi (pamiati vyznachnogo ukrainskogo gromadianskogo diiacha)*. Vinipeg [in Ukrainian].
- Kovalchuk, M. (2006) *Genera Mykola Kapustanskyi: (1881–1969)*. Kyiv: Vyd-vo im. O. Teligy [in Ukrainian].
- Kovalchuk, M. (2010) *Na choli Sichovykh strilt-siv. Viiskovo-politychna dialnist Evgena Konovalcia v 1917–1921 rr.* Kyiv: Ukrainska vydavnycha spilka im. Yu. Lypy [in Ukrainian].
- Lytvyn, M., Naumenko, K. (1995) *Istoria ZUNR*. Lviv: In-t Ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Magalias, S. (1976) Iz nedrukovanykh spogadiv sotnyka UGA Semena Magaliasa. In Mykytyuk D. *Ukraonska Galytska Armii* (Vol. 5, pp. 60–66). Vinipeg [in Ukrainian].
- Mykytyuk D. (1958) *Ukraonska Galytska Armii* (1 vols). Vinipeg [in Ukrainian].
- Mykytyuk D. (1960) *Ukraonska Galytska Armii* (2 vols). Vinipeg [in Ukrainian].
- Rukkas, A., Kovalchuk, M. (2003) Diialnist viiskovoi sektsii pry ukrainskii dyplomatykh nii misii u Varshavi (gruden 1919–lypen 1920). *Kyivska starovyna*, 5, 128–156 [in Ukrainian].
- Sopotnitskyi, Yu. (1921) *Kampaniia polsko-ukrainska*. Lviv [in Ukrainian].
- Shankovkyi, L. (1958) *Ukrainska Armii v borotbi za derzhavnist*. Myunkhen [in Ukrainian].
- Shukhevych, S. (1929) *Spomyny z UGA* (1 vols). Lviv: Litopys Chervonoi Kalyny [in Ukrainian].
- Vatseba, O., Yakymovych (Comp.). (2002) *Gaiduchok Stepan: Voeni spomyny*. Lviv: Vyd. Centr LNU im. I. Franka [in Ukrainian].